

DI SAIT VO LUSÉRN

APPUNTAMENTO DELLA MINORANZA CIMBRA DI LUSERNA

Lirnen zo slava pezzar un destran

Ma roatet ke bar pasàrn schiar an draite von ùnsar lem slava. Disa zait però iz nèt hìgedjukht: vor ùnsar laip, slavan iz nèt mindar bichte baz ezzan odor trinkhan. Slavante vazzbar ùnsarne "pile" zoa z'soina bidar vrisch un muntar in tage darnà. Slavan iz bichte vor 'z hirm o zoa azzaz mage lirnen hërta naüge sachandar. Ber vo ùs hatt no nia gestentet zo insláva, ránklante in pett vor urn un zelante tausankhtar öbla? Berda nèt slaft genümma, in tage darnà iz zutze un loade, höartze debi, macht fadìge auzopazza un, pittar zait, mage sinamài darkränkhan. Ma baz billz munen, slavan genümma? 'Z iz nèt sovl bichte biavl urn ma slaft, ma bia ma slaft: sèks urn tiavar slaf varlèrn mearar baz acht urn letzar slaf. Ma hatt geslauft genümma balmase höart gerastet daz mörgas - nèt djüsto augestánt von pett, ma dōpo gebecht. Slavan letz a tiabas a bötta iz eppaz gántz normale boda vürkhint aniaglan, ma berda nèt iz guat zo slava vor mearar baz zboa, drai bochan, schöllatzen ren pinn dokhtur. Defàtti hintar an letzan slaf makse lugàrn a beata, boda geat kuràrt. Vor ditza, nemmen pirole zoa z'slava iz nia guat: asó ristschàrtma zo ziaganen nà an beata vor djardar àna njànka zo rendranen kunt. Ma vor ma loafat kan dokhtur, soinda vil sachandar boda aniaglaz mage dèstar tüan zoa zo slava pezzar. Vor earst, iz bichte hãm an

schümman, dèstran un lesegan platz z'slava, nèt kartza barm, ma njànka khalt, pitt lükhar odor dikhe koltrìn atti vestadar zoa zo halta auz 'z liacht. Di slafkhämmar iz nèt a büro, un njànka a haltar: computer, pesomdar un àndarne sachandar bodaz gedenkhan di arbat möchanda stian drauz. In pett schöllatma ne ezzan, ne lesan, ne schaug di televisióng: 'z pett izta zo slavada un... zo toalaz pinn mentsch boma haltet gearn. Gian z'schlava an ur pellar daz abas helftz nicht, azmada lekk zboa odor drai urn zo inslava: pezzar gian in pett balmase höart müade un nèt pellar. A guatar libar, a barmar bånjo, a kikkara barma milch pitt hone sojn rituale bodaz boróatn vor in slaf.

Trinkhan a tatza boi odor zboa mage helvan zo inslava, ma biane urn spetar darbèkhtma bidar auz. Arbatn, machan spòrt, ezzan, sitzan vorà in computer, spiln pinn telefoni, soinz allz sachandar boma schöllat sèmmllazzan di lestrn urn vormase lekk z'slava. In pett tarfma nèt khopfan atti sachandar boma hatt zo tümmana in tage darnà. Paitn in slaf schaugante di sveldja alln vümf minütn iz dar pest bege zo pasàra di nacht bachant. Vorliarnse hi pensàrante att eppaz schümmaz, spiln pittar fantasi un stellen vür 'z soina affnaran schümman bis, attnan sea, atz mer odor in an stilln balt, mage helvan zo venna auhabe.

Paolo Pergher

Di Longobardi un soi patròno dar Hailege Mikele Arkàngelo

'Z Beleschlánt (568-774) ùbar zboahundart djar iz khennt geredjart von Longobardi. A folk, abekhennt vodar Skandinàvia, zuar in IV sèkolo hatt inngevànk di Pannània, (di Ungheria vo est). Geschafft von khönig Alboino, umme 'z djar 567 gántze familije, in "fare" pitt djunge, alte un vichar sojn khent iar in Beleschlánt her von Friuli, boda bart khemmen zo soina dar sell earst Dukàto. Gevànk alle di stattn hevante à vo Cividale, Verona, Vicenza, Brescia, Pavia un vürnsen alle di stattn sin nidar in Dukàto vo Benevento un Spoleto. Lazzante au in Esarkàto Pentapoli un in Dukàto vo Roma 'z Beleschlánt iz gest getoalt in zboa. Sa in di sèlln zaitn hãmsa khött ke di Euròpa izzese zuargemacht pinn laüt boda hãm gebàndart durch un her, padar gántzan earde un dar kristianèsimo iz gest "soi zung". Di konversióng vo dise laüt hatt sa àgeheft pittar redjina Teodolinda un vürnsen, iztase auzgelazt dar kulto Mikaèliko; hailegen un Gott boda abestàmmen vodar traditzióng norrèna vodar mitolodjia skandinava. Dar hailege Arkàngelo Mikele hatt àgenump alle di virtù von Odino, dar taütsch Gott von kriage, boda hatt draugeschauged bensa hãm gekriaget. Pasàrante auzovaira dise riti von pagé, soinsase genempart in kristianèsimo. In nãm vo disan engl soinda

kennt augemacht ploaze santuàri vo zöbrest un züntrest in Beleschlánt, no haüt zo tage in alle di redjóngen soinda lentar, lokalità boda trang disan nãm. Nidar in di Langobardia Minor in Dukàto vo Benevento, dar earst zo soina kennt augemacht iz gest dar Santuario von Hailege Mikele Arkàngelo, nidar züntrest in stival, boda bart khemmen nomenàrt alz "patròno von Longobardi". Di statua khint gesek azpe a kriagar pinn sbèrt in di hent, boróatet zo defèndra in raich von taüvl gesek azpe a baselisko. Haüsar, khirchan, bartz vāngen vuaz padar gantz Langobardia Maior o, sèmm boda di invasör hãm geböllt lazzan an tritt bosa sojn pasàrt un bosa hãm gelebet. Bichte vo se izta khennt gemacht dar Editto vo Rotari. Dar lestésege Paolo Diacono hattaz aukontàrt in soi Historia Langobardorum in mito un di stördja vo disan laüt boda sojn partirt vodar Skandinàvia zo khemma sin da ka üsàndre. A folk boda hatt gelazt ettlàne tritt. A schümmana auzlegom izzese gehalten a Pavia 'z djar 2017, un est in 2018 bartze pasàrn a bötta a Napoli un dena auz pa abréll bartze gian in museo Ermitage vo Pietroburgo. Vodar sèlln zait soinda gestànt bichtege tratze (geprenk her vodar Pannonia), azpe sbèrtar, sachandar arkitetònike, gearbatate kornisan pitt khnot, sachandar boma hatt genützt alle di ta-

ge. Sa sojn gest nèt alümma bravate kriagar, ma bravate komertschént, un artidjé o. 'Z gold gearbatet in di auzlegom, khüttaz bia sa hãm gelekk panàndar di arbat von glass gelirnt in Beleschlánt pittar arbat von gold, metall bosa sa hãm asó gerècht gekhent.

A.G.

'Allora per la prima volta ci siamo accorti che la nostra lingua manca di parole per esprimere questa offesa, la demolizione di un uomo. In un attimo, con intuizione quasi profetica, la realtà ci si è rivelata: siamo arrivati al fondo. Più giù di così non si può andare: condizione umana più misera non c'è, e non è pensabile. Nulla più è nostro: ci

hanno tolto gli abiti, le scarpe, anche i capelli; se parleremo, non ci ascolteranno, e se ci ascoltassero, non ci capirebbero. Ci toglieranno anche il nome: e se vorremo conservarlo, dovremo trovare in noi la forza di farlo, di fare sì che dietro al nome, qualcosa ancora di noi, di noi quali eravamo, rimanga.'

Tratto da "Se questo è un uomo" di Primo Levi

Conoscere il passato per costruire un futuro migliore Il giorno della memoria

Zo gedénkha, ombróm m ma gedénkht nia genümma bia dar mánm mage sojn znicht, izta khent innge-stèllt, alle djar atz 27 von djenàro, dar Tage von Gedénkh, zoa azza alle haltn a mint bazta iz vürkhent durch daz zboate bèltkriage, in di lager von nazistn.

Atz 27 von djenàro von 1945, di rüss sojn gerift in lager vo Auschwitz un di bèlt hatt gesek bazta nia khumma mentsch, fin alóra, hatt gemak pensàrn ke 'z magat vürkhemmen. Hintar in gattar pitt geschribet "Arbeit macht frei", izta gest vürkhent daz birsarste boda di mánmen mang tüan kontra àndarn mánmen. Mildjü laüt, khindar, baibar, mánmen, alte un djunge, sojn khent getóatet in da sèll boda iz gest a fabrika zo töata.

A fabrika zo töata di sèlln boda, di nazistn, hãm gehalten sojn a ratza untar seàndre. Sèks mildjü ebrei hãm gevuntet in toat, un pitt se rom, gay un sovl àndre boda nèt hãm gevàllt in nazistn. Di stördja von mánm hattaz sa gehatt kontàrt stradje vo ziviln, 'z iz sichar ke aniaglaz mentsch getóatet iz a tradjèdia, di ebrei khön in a spruch ke berda töatet a lem, töatet da gántz bèlt, ma nia iz gest vürkhent ke a gántzar pòpòlo iz khent darnichtet pittnan prodjètt, auzstudjart asó gerècht, zo nemmanen vort vodar bèlt. Un asó gedenkhtma. Vor ditza mu-chtma hërta haltn a mint un lirnen in khindar bazda iz gest guat zo tüana dar mánm, nèt dar sèll von beldar un von höln, ma dar sèll von stattn, dar

sèll boda iz gelebet in a Lánt pittnar groaza un bichtege kultür. Kartza vil vert, in di lestrn zaitn, iz bidar vürkhent, azta gántze pòpòle khemmen auzgemacht peng dar zung, dar kultür, dar relidjóng. Un höarn ren in ta' vo haüt, in ùnsar Beleschlánt, vo "baiza ratza" zo halta au, machtymar di vort, vor mi un vor di bèlt bodada bart sojn vor ùnsarne khindar. Berda iz gest guat zo tüanaz a bötta, iz guat zo tüanaz bidar, un ditza mu-chtmaz nia vorgèzzan zoa az nèt bidar vürkhemm. Gedenkparaz hërta ke mörg mögaparz sojn biar, di sèlln boda epparümaz böllat nèt hãm nidar nãm.

(n.g.)

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.lusern.it

A naügar spòrt afti Alpe Cimbra! Aisbiròtsch

Tutti ormai ben sappiamo che la nostra montagna vive in gran parte di un'economia basata sul turismo; ecco allora presentata una splendida iniziativa dei nostri "cugini" l'avonesi che, rimboccandosi le maniche e guardando al futuro, hanno da poco istituito una nuova società sportiva che promuove l'uso di Ice Kart presso il campo sportivo Moar. Una nuova offerta, divertente ed adrenalinica, che permette di vivere la neve ed il ghiaccio con un nuovo sguardo.

Oramai alle boazpar ke ùnsar hoachebene haltetze au daz meararste peng in turismo, pan summar di stai-gela, di pèrng un di sea sojn sichar di pestn opportunità vor di fremmegen boda, vodar stat, khemmen da zo gòdrasen un zo rastase auz. Pan bintar anvétze, di okkasióng khemmen mearar umbróm, pittn snea mabar gian pinn snearof inn in balt, atti stai-gela un machan eskursióngen padar nacht o, azpe 'z iz vürkhent di boch pasàrt pittar "Ciaspomagna", a naügar vairta von bintar boda hatt giprenk mearar baz zboahundart laüt zo macha di khear von Hüttun von Sbànt trinkhante un èzzante guate sachandar vo dise djar. Pan bintar makma gian pinn skin o, au in Vesan pittar seggiovia rivante fin a Bertoldi, atz Lavróu, odor in pon vo Milegrüam zo raita fin ka Slege. In di lestrn

djardar parirtz ke ùnsar hoachebene schauget gerècht att disa zukunft un laise laise richtetze au naüge okkasióngen zo vortraiba mearar zait auzzalt in snea un zo rüava naüge laüt o. Vor ditza, vert, saibar gánt zo venna in Tiziano Ruffa un soi familija boda, pitt viarzekh hunt, hãmsa geplündart atz Lusérn offezetüana a Schual vo Sleddog au in Milegrüam. Haür anvétze, böllbar kontàrn vonar naüng iniziativa von ùnsarn nevan lavróunar boda sa vor zboa djar hãm àgeheft an prodjèkt zo richta au a pista vo "ice kart", khlummane biròtsch zo vüara atz ais. Daz earst djar hãmsa augerichtet di pista nãm in sea, dena vert 'z bèttar iz nèt gest asó khalt, un asó hãmsa nèt gemakk ma chan genümma ais offezetüana. Disan bintar anvétze, soinsase organizàrt gerècht, un asó hãmsa augemacht an naüng feròin vo djunge laüt un in spòrtplatz von Moar, hãmsa augemacht di pista boda khinnt gepèzzart alle di tage pitt ploazez bazzar zoa zo macha an djüstn gevroratn pon. 'Z iz pròpio schümma seng di djungen aurichtn a söttaz naügez sachan, djungen boda leng ploaza zait zo tüana un zo arbata zoa zo geba in laüt vodar hoachebene un in fremmegen eppaz àndarst zo tüana di vraita, sànzta un sunta in tages un abas.

Giada von Galèn

Lirnen azpe biar-Corso di cimbro

Dar Kulturinstitut Lusérn süacht a mentsch vor in "Kurs vo zimbar", Zo vorsa auzonemma di arbat mochtma schraim in Kulturinstitut vor da auz iz dar mörgan von vraita 23 von hornung 2018. Zo bizzasan mearar matma àrùavan in Kulturinstitut (0464 789645).

L'Istituto Cimbro/Kulturinstitut Lusérn intende conferire un incarico per l'attuazione dei corsi di lingua cimbra. Le domande dovranno pervenire entro le ore 12,00 di venerdì 23 febbraio 2018; per maggiori informazioni contattare l'Istituto Cimbro (0464 789645).

Bar machan bizzan ke auz pan earstn von lentz bartnda àhevan di "zimbarkürs". Berdasan bill bizzan mearar mage àrùavan in Kulturinstitut Lusérn (0464 789645).

Si informa che sono aperte le iscrizioni ai corsi di cimbro, livello base e livello avanzato. I corsi avranno luogo a partire dal mese di marzo 2018 nelle giornate e con orari da concordare con i corsisti. Gli interessati sono invitati a comunicare il proprio interesse telefonando o mandando una mail all'Istituto Cimbro - Kulturinstitut Lusérn (0464 789645 - info@kil.lusern.it).